

FRANCIANYELVŰ SZÍNELŐADÁSOK MAGYARORSZÁGON.

A XVIII. századi kozmopolitizmus hullámai Magyarországra is eljutottak. Most is, mint már sokszor, Bécs volt a közvetítő. A Mária Terézia udvarában élő főúri és nemesi osztály megismerkedett a francia műveltséggel, irodalommal, színésszel és az iskolai színpadokon az ő ösztönzésükre előadott francianyelvű iskoladramák voltak megindítói a francianyelvű színelőadások hosszú sorozatának.

Ezeknek a drámáknak előadási ideje 1756 és 1773 közé esik. Feltűnő, hogy míg Ausztriában az arisztokrácia kastélyaiban kerültek először színre, addig Magyarországon az iskolákban találtak színpadra. Az iskolák közül első helyen a pozsonyi Notre-Dame zárdát, a nagyszombati királyi és érseki konviktust és a pozsonyi internátust említhetjük. A francia irodalom és műveltség nagy rajongója, Geiger Mátyás írta az itt előadott darabok legnagyobb részét. Ez a jezsuita atya, ki először Kolozsvárott, Budán majd a bécsi Theresiánumban tanított, később Nagyszombatra és Sopronba került, ahol igen nagy gondot fordított növendékei francia nyelvtudásának tökéletesítésére és céljának keresztülvitelére igen alkalmas eszköznek találta a francianyelvű színdarabok előadását. Az ő munkáit mutatták be tanítványai; így Nagyszombaton *Le Plaisir*, *Le mariage du roi des Romains Joseph II. avec Joséphe Duchesse de Bavière* és *Ésope au Collège*, Pozsonyban pedig a *Sosipatre ou le triomphe de l'amour filial* és *Le couronnement du jeune David* című darabjait. Ezeken kívül a fentemlített három intézet tanítványai még Metastasio és Le Grand darabjait mutatták be.

A főúri kastélyokban a 70-es években kerültek először előadásra francianyelvű színdarabok. Természetesen itt még könnyebben felismerhetjük a bécsi hatás nyomait. A színdarabok kiválasztásánál azok kerültek először színpadra, melyeket a nemes urak a bécsi francia színház színpadjáról már régóta ismertek. Ilyenek voltak minden kétséget

kizáróan az Eszterházán 1772-ben előadott darabok, melyek közül csak Charles Collé *La partie de chasse de Henri IV* című darab van névszerűen megemlítve.¹ Pozsonyban az Erdődyek színházában szintén egy Bécsben már ismert darab került bemutatásra, Gretry *Le tableau parlant* című vígoperája.

Ezek az ősei a Magyarországon bemutatásra került francianyelvű színelőadásoknak. Nagy érdemük, hogy ránevelték a közönséget a színházi kultúra élvezésére és megindították a francianyelvű színdarabok sorozatát, melynek során a francia színészek legjava látogatott el Magyarországra és mutatta be a színészet történetében olyan jelentős művészetét.

*

Világi színpadon 1840-ben került először bemutatásra francianyelvű előadás. Ezúttal nem francia színészek játszottak, hanem a szereplőgárdát, Egressy Gáborral az élén, a magyar színészvilág kiválóságai alkotta. Első pillanatban érthetetlennek tűnik, hogy miért kellett a nagy magyar színésznek tudását francia nyelven is bebizonyítani. Egressy tudta, hogy a Nemzeti Színházban divatos operaelőadások hívei műveletlennek tartják a drámatársulatok tagjait, ezzel a produkciójával akarta bebizonyítani ennek ellenkezőjét.²

A Magyarországra ellátogató francia színészeknek sorából először Rachelt említjük. Nemcsak időrendben első, hanem a hatás szempontjából is, melyet játékával egyetlen 1851-i vendégszereplése alkalmával a magyar színjátszásra gyakorolt. Legjobb szerepeiben mutatkozott be: mint Camille (Corneille: *Horace*), Phèdre (Racine), Adrienne Lecouvreur (Scribe & Legouvé) és Thisbé (Hugo: *Angéle*) jelent meg a Nemzeti Színház színpadján. Műsora egyaránt tartalmazott klasszikus és romantikus darabokat. Előadásai nagy eseményt jelentettek, bemutatóival győzedelmeskedett a prózai műfaj, amely a Nemzeti Színház színpadán, az egykorú kritika szerint, nehezen tudott érvényesülni.³

¹ Baranyai Z.: A francia nyelv és műveltség Magyarországon. XVIII. század. Bp. 1920. pp. 15-18.

² Rakoczay P.: Egressy Gábor és kora. Bp. 1911. pp. 144-145.

³ Pesti Napló, 1851 szeptember 6.

Rachel után több francia színtársulat látogatott el Magyarországra: közöttük Constance-Geyger, Pierre Levassor, a párizsi Palais Royal kiváló komikusa. Levassor és társulatának egyik hő'gytagja, Mlle Teisseire, igen nagy sikert ért el játékának közvetlenségével. 1861-ben Jacques Offenbach jelent meg társulataival a Nemzeti Színházban. Az előadott darabok nagyrésze Offenbach operettjei, egyfelvonásosai voltak, melyeknek szövegeit Scribe, Mèlesville, Crémieux, Jaime fils, Delacour és Halévy írták; ezeken kívül színre kerültek még Dupeuty, Bourget és Fournier (Varney és Gastinel által megzenésített) színdarabjai is. A társulat szabados modora nem gyakorolt mélyebb hatást és nem tudta a közönség rokonszenvét megnyerni. Ennek okát a nem éppen finom módon kívül abban is kereshetjük, hogy a színpadon állandóan német közbeszólások hangzottak el, melyet a közönség az elnyomatás éveiben bántónak érzett.

*

A XIX. század végén és az 1900-as évek elején Sarah Bernhardt látogatott el igen gyakran Magyarországra. Első fellépése 1881-re esik. A színházvilág és a sajtó egyaránt nagy izgalommal várta a nagy francia művésznőt, kinek hírneve jóval megelőzte személyes megjelenését. Sarah Bernhardt hatszor jött Magyarországra. Programja nem mondható változatosnak. A *La Dame aux Camélias* (Dumas fiás), *Frou-Frou* (Meilhac és Halévy), *La Tosca* (Sardou) és *L'Aiglon* (Rostand) főszerepei alkották állandó műsorát. Ennek az egyhangúságnak magyarázatát abban találjuk, hogy Sarah Bernhardt nem az előadott darabokat, hanem az ő saját művészetét akarta az érdeklődés középpontjába állítani. Duse Eleonóra, a nagy olasz színésznő budapesti látogatása után már nem találták Sarah Bernhardt játékát utólréhetetlennek és nem érdeklődtek annyira iránta, mint kezdetben. Duse Eleonóra fölfokozta a pesti közönség igényeit és a Sarah Bernhardt előadásai alatt a közönség Dusera gondolt, akinek művészete még Franciaországban is megtépdeste Sarah Bernhardt babér-

jait.⁴ Sarah Bernhardt előadásainál két dologra hívták fel a kritikusok a figyelmet. Az egyik a beszédmódja, amely a többi francia színésztől eltérően természetes volt és nem szavalás. A másik említésre méltó tulajdonsága, hogy a legapróbb jeleneteket is ugyanolyan tökélytel dolgozta ki, mint a legfontosabbakat.

Coquelin aîné, a Comédie Française nagynevű tagja (1883-tól kezdve) több ízben is volt Budapesten. Látogatásainak sorozatában igen érdekes előadásokkal ajándékozta meg közönségét. Godinet *Un Parisien*-je, D'Ennery *Don César de Bazan*-ja, Banville *Gringoire*-ja, Bisson *Le Député de Bombignac*-ja, Chamillac (Feuillet), *Le gendre de Monsieur Poirier* (Augier) és *Cyrano de Bergerac* (Rostand) került bemutatásra, azonban túlnyomó részben Molière darabjait vitte színpadra a nagy művész. *Tartuffe*, *L'Avare*, *Les précieuses ridicules*, *Le dépit amoureux* szerepelt műsorán. Coquelin-nak köszönhatték a magyar színészek, hogy megláthatták, miképen adják elő Molière-t a franciák...

Többször üdvözölhette a budapesti közönség Anne Judic-et is. A világ legelső szubrettjének első két előadása azonban nem keltette azt a nagy hatást, amit az előadás kiválósága okozhatott volna. A balsiker oka a magyar közönség részvétlensége volt, melyet a gyapjuutcai Német Színház igazgatósága idézett fel azzal, hogy nem értesítette a magyar közönséget az előadásról. Annál nagyobb sikere volt a művésznőnek 1892-ben, amikor a Népszínházban mutatta be művészetét. A magyar közönség ott bizonyította be, hogy addigi részvétlensége a Német Színháznak és nem Anne Judic művészetének szólt. Ezeknek az előadásoknak hatása később volt érezhető: a modern kabaré, az új chansonok, Heltai Jenő darabjainak szinte előfutárja volt.

Gabrielle Réjane, a párizsi Odéon és a Vaudeville színház ünnepelt csillaga szintén megjelent a magyar színpadon. Előadásai mindig kiválóak voltak. Színre hozta többek között *La robe rouge*-t (Brieux), *Sapho*-t (Daudet) és *L'âge d'aimer*-t (Pierre Wolff). Egyetlen kifogásolnivaló csak az, hogy az előadott darabok, a

⁴ Egyetértés, 1893 április 7.

neki írt *Madame Sans-Gêne* (Sardou) és *Ma cousine-on* (Meilhac) kívül, nem mindenben feleltek meg Réjane művészi egyéniségének.

Ugyanez vonatkozik Suzanne Després-re is, aki annak ellenére, hogy Párizsban legfőbb missziójának Ibsen meghonosítását tartotta, Magyarországon Bernstein munkáit népszerűsítette... Bernstein munkái viszont abban az időben a Vigszínházban állandóan műsoron voltak. Bernstein darabjain kívül (*Le Détor*, *Le Voleur*), D'Annunzio *Gioconda*-ját, de Rothschild *La Rampe*-jét, Dumas fils *Denise*-ét hozta színre és csak kétszer szerepelt Ibsen *Nóra*-jában. Ebben a szerepében hódította meg Suzanne Després mind a budapesti, mind a párizsi közönséget.

Az eddig felsorolt művészek és művésznők mind több ízben szerepeltek a magyar főváros színpadain. Voltak azonban olyan francia színtársulatok is, amelyek csak egyszer látogattak el hozzánk. Ezeknek a társulatoknak a művészi színvonala nem volt egyforma. Egyrészüik művészete első helyen állt, de az 1800-as évek végén és a XX. század elején gyakran találkozunk olyan társulatokkal is, melyekre nem igen lehetett mondani, hogy tagjai művészek lettek volna. Rachel, Sarah Bernhardt, Réjane és Suzanne Després külföldi körútjuk alkalmával beiktatták a magyar fővárost műsorukba. Ettől kezdve minden külföldet járó francia színész és színésznő mintegy kötelességének tartotta, hogy Budapesten is vendégszerepeljen.

A századvégi francianyelvű színielőadások között megemlítjük Frédéric Fèbvre-ét, aki Szegeden lépett fel egyetlen egyszer. Fellépésének igen érdekes háttere van. Szeged város az 1879-i árvízkor a Párizstól kapott segílyt úgy köszönte meg, hogy a Comédie Française-nak egy Molière-mellszobrot adományozott. Ezt viszonzta Fèbvre vendégszereplésével 1894-ben.

A századforduló idején Marcella Josset, Suzanne Reichenberg, Yvette Guilbert, Achard, Darcéy, a Montcharmont-társaság szerepelt Budapesten. Mme Maeterlinck férjének, Maurice Maeterlinck-nek *Monna Vanná*-jában mutatta be művészetét

a főváros közönségének 1903-ban. Marthe Brandès (1906) francianyelvű előadásai után Constance de Linden lépett fel Budapesten, majd Mounet-Sully, Madeleine Dolley és Mme Gauthier vezetésével a Porte Saint-Martin színház társulata szórakoztatta Budapest közönségét.

Az előadott darabokat megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a XIX. század végétől kezdődően mind ritkábban mutattak be a francia vendégszínészek klaszikus vagy romantikus műveket; mindinkább tért hódítottak a „modern drámák“, amelyek hasonlóak voltak az abban az időben a Vígsházban előadott ledérszellemű, úgynevezett „francia“ darabokhoz.

A világháború után is találkozunk Magyarországon vendégszereplő francia művészekkel. Legelsőnek a *Grand-Guignol* színház tagjai játszottak nálunk a világháború után. 1925-ben 10 estén át „szórakoztatták“ a főváros lakosságát.

A grand-guignol mint műfaj, nem nagyon érdekelte a magyar közönséget. 1918-ban játszottak ilyen tárgyú színdarabokat. Ezek után csak német, majd francia vendégszínészeink előadásában látta Budapest közönsége viszont a grand-guignolt. A párizsi Grand-Guignol 1925-i vendégszereplése hatott a magyar írókra: Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes és még sokan mások írtak hasonló műveket.⁵ Maga a francia színtársulat vendégjátéka nem volt hatással a közönségre.

1928-ban a Gymnase társulata jött Budapestre. Két estén játszotta Henri Bernstein *Le Secret* című darabját. Az előadás a francia művészet baráti üdvözlése volt.

1930-ban a magyar arisztokraták és a Magyarországon élő külföldi diplomaták adták elő a magyarországi francia követ, M. de Vienne *Le Shah et la Hourï* című darabját, melynek jövedelmét a nyomorba jutott magyar művészek megsegítésére fordították.

Az 1930-as években az Amicale Française rendezett műkedvelő előadásokat francia nyelven. 1938-ban Harry Baur társasága jött Magyarországra és két estén játszott, 1940-ben pedig a Comédie Française ven-

⁵ Németh A.: Színészeti Lexicon. Bp., 1930.

dégszerepelt nálunk. Egyetlen egyszer látogatott csak el a Comédie Magyarországra és akkor is csak egy estét ajánlkozott a főváros közönségének. Az 1940 márciusi előadáson két darab: *Morand-nak Le voyageur et l'amour* és Musset-nek a Comédie Française-ban akkor felújított *On ne badine pas avec l'amour* című romantikus drámája került színre. Az előadás azok közé a kevés bemutatások közé tartozott, amelynél nem csak a fő-, de a mellékszerepekben is nagynevű és kiváló színészek léptek fel.

*

A magyarországi francia vendégjátékokat — az iskoladramákat, a főurak kastélyaiban bemutatott előadásokat és Fëbvre vendégszereplését leszámítva, — természetesen az ország szellemi központjában, Budapesten rendezték. Az előadott darabok között minden műfaj képviselve volt. Így találunk közöttük értékes alkotásokat, másodrangú munkákat, romantikus és klasszikus darabokat, operetteket, vaudevilleeket, francia komédiákat és ledér darabokat. Racine és Ibsen, Bernstein és Dumas, Offenbach és Feydeau darabjai egyformán kerültek színre.

A közönség igen nagy érdeklődést tanúsított az előadások iránt és csak egészen tehetségtelen színészek iránt voltak érzéketlenek.

Összefoglalva az előbbieket, megállapíthatjuk, hogy a magyarországi francianyelvű színelőadások hatása érezhető volt, sokszor igen érdekes és felejthetetlen élményben részesítették a közönséget, alkalmat adtak, hogy mi magyarok bepillantunk a francia színházi művészetbe és a miénkkel összehasonlítva azt, tanuljunk belőle.